

De Paddepoel

*Cultuurhistorische analyse en –beschrijving
(1960-1967)*

Uitgevoerd door:

*Bregit Jansen
08-07-1999*

In opdracht van:

*Dienst RO/EZ
Groningen,
afd. Bouwtoezicht & Monumenten*

In samenwerking met:

*Rijksuniversiteit Groningen
Instituut voor Kunst- en Architectuurgeschiedenis
Dr. Marijke Martin*

Afbeelding 1
luchtfoto De Paddepoel

Inhoudsopgave

Deel I

Statement

1.0 Inleiding en situering

2.0 Morfologie van het gebied, ontwikkelingsgeschiedenis tot 1962

3.0 Planontwikkeling 'De Paddepoel' (1960-63)

3.1 planologisch kader

3.2 doelgroep en het programma van eisen

3.3 planintenties

3.4 planproces

4.0 Het uitbreidingsplan 'De Paddepoel' (1965-1967)

4.1 De stedenbouwkundige structuur: infrastructuur en verkaveling

4.2 Woningtypen

4.3 Openbare ruimte: groenvoorziening, straten en pleinen

4.4 Gerealiseerd plan

5.0 Analyse van het plan

6.0 Ontwikkelingen na realisatie (1967 – 1999)

6.1 huidige situatie

6.2 recent volkshuisvestings beleid

– Wijkvolkshuisvestingsplan (1993) en Wijkplan (1994)

– Wijkvernieuwing

– Stedenbouwkundige studie door gemeente Groningen en woningbouwvereniging de Huismeesters

– Convenant Wijkvernieuwing Groningen

6.3 Planvorming: de Nijl Architecten

7.0 Waardstelling van de wijk, poging tot waardering op basis van uniforme benadering

7.1 "wat zeg je van m'n wijk"

7.2 Toelichting en waardering

Deel II

Object-inventarisatie

Bijlagen

-Overzicht uitbreidingsplandossiers DIV-archief

-Literatuur

-Geraadpleegde archieven

-Lijst van afbeeldingen

-Noten

Deel I

Statement

De Paddepoel is de centraal gesitueerde wijk in het integraal door de overheid geregisseerde noordwestelijke stadsuitleg. Bij het ontwerp van dit stadsdeel is de 'wijkgedachte' uitgehold tot niet meer dan een stedenbouwkundig instrument, het begrip heeft zijn sociaal filosofische betekenis volledig verloren.

De stedenbouwkundige structuur is eerder de neerslag van een op kwantiteit gerichte routine dan van discussie en experiment. Ondanks deze grondhouding van de ontwerpers ten aanzien van stadsuitbreiding en woningbouw heeft De Paddepoel in ruimtelijke zin een voor Groningen een praktisch nieuw verkavelingsmodel opgeleverd, het superblok.

De wijk moest zo efficiënt mogelijk worden opgezet; dat betekende een vergaande standaardisatie en rationalisatie van de bouwpraktijk. De ontwerpers raakten doordrongen van de gevaren, zoals monotonie en eentonigheid, die dit vaak veroorzaakte.

De 'tuinwijk' was ten tijde van het ontwerp van De Paddepoel niet meer dan een theoretisch ideaal waarin een zee van eengezinswoningen kon worden ondergebracht. Hoewel deze variant op de traditionele Engelse tuinstadideologie ook na 1945 bruikbaar leek als basis voor de uitbreiding van de Noordelijke stadswijken leek, bleek al snel dat de uitwerking neerkwam op een extreme uitholling van het idee.

1.0 Inleiding en situering

Deze studie is tot stand gekomen in het kader van het project Naoorlogse wijken in de gemeente Groningen. Het project richt zich in navolging van het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) en het Monumenten Selectie Project (MSP) op de periode 1945 -1975. Per wijk is een inventarisatie, analyse en waardestelling gemaakt van de stedenbouwkundige structuur en de daarmee samenhangende architectuur, waarvan in deze studie met betrekking tot De Paddepoel verslag wordt gedaan. Het verslag is opgebouwd uit enkele beschrijvende onderdelen (achtereenvolgens de morfologie, de planontwikkeling, het uitbreidingsplan en de ontwikkelingen na realisatie) en een tweetal onderdelen (de analyse en waardering) die de wijk ontleden en daaraan enkele conclusies verbinden.

De Paddepoel is de centrale wijk van het noordwestelijk deel van de stad Groningen. De bestaande infrastructuur van het Reitdiep en Friesestraatweg (N370), scheiden het noorden van de stad op in twee delen. Dat is Vinkhuizen in het westen en De Paddepoel en Selwerd in het oosten. Het stadsdeel wordt door de spoorlijn naar Delfzijl en Rodeschool in ruimtelijke zin afgesneden van de oudere, vooroorlogse woonwijken Kostverloren, de Oranjebuurt en de Hoogte. Aan de noordzijde wordt het stadsdeel begrensd door de noordelijke ringweg (N370), die de woonwijken visueel afsnijdt van de Noorderbegraafplaats en het Zernikecomplex.

Het grootste gedeelte van het onderhavige gebied was van oudsher in bezit van de stad Groningen, een klein deel werd pas later, in 1916, samen met enkele andere buurtgemeenten geannexeerd. Daarvoor behoorde het tot het grondgebied van de gemeente Noorddijk. In de zeer korte periode van 1965 tot 1967 werd De Paddepoel gerealiseerd tussen het Reitdiep en de rijksweg naar Leeuwarden in het westen, de geplande ringweg, die na realisatie Plataanlaan werd genoemd, in het noorden, de woonwijk Selwerd in het oosten en de spoorlijn in de richting Rodeschool-Delfzijl in het zuiden.

2.0 Morfologie van het gebied, ontwikkelingsgeschiedenis tot 1945

De wijken Vinkhuizen, De Paddepoel en Selwerd vormen samen het noordwestelijk stadsdeel. Dit gebied bestond uit laaggelegen land dat voor het grootste deel van het jaar moerassig was, een zogenaamde 'Paddepoel'. Het is hier waar de meest noordelijke uitloper van de Hondsrug, een smalle zandrug verdwijnt onder de vele lagen van zeeafzetting. De rug verbond het zuidoostelijke deel van Drente met het noordwestelijke deel van het kleidistrict van de provincie Groningen. De Hondsrug werd aan de oostzijde geflankeerd door de bedding van de Hunze en aan de westelijke door de loop van de Aa. Deze twee riviertjes, die door kanalisatie en stadsuitbreiding nu praktisch uit het landschap verdwenen zijn, kwamen ten noorden van het stadsdeel bij elkaar, van waaruit zij via Pieterburen uitmondten in de Waddenzee. Het stadsdeel vormde naast een kruispunt van land- en waterwegen, ook de grens tussen veen- en kleigebieden.

De na de laatste ijstijd achtergebleven zandgrond werd in pré-romeinse tijden (in ieder geval voor 200 BC) overspoeld, door zee- en rivierwater. Dit brakke milieu gelegen op 0.5 meter beneden N.A.P. werd het 'Old Salt Marsh' landschap genoemd. De op de platte zandgrond opgerichte nederzettingen werden kunstmatig opgehoogd. Door de veranderlijke bodemgesteldheid konden deze 'kunstmatige' terpdorpen moeilijk stand houden, rond 250 AD werden deze verhoogde kleiplaten na goed 550 jaar bewoning verlaten. Dit valt ongeveer samen met het ontstaan van de tweede kleiafzetting. (ca. 300-700 AD) Deze zeer plakkerige en kwalitatief slechte soort klei werd 'knikklei' genoemd. Op een kleiplaat in de knikklei zijn de resten teruggevonden van een begraafplaats die tussen de 6^e en de 8^e eeuw in gebruik moet zijn geweest. De derde grote golf doorbraken en overstromingen in de 12^e eeuw dekken die laag af met een jonge laag brakke klei. In de late middeleeuwen wordt her en der gestart met de inpoldering in een zogenaamde mozaïekverkaveling en ontstonden namen als 'Polder De Jonge Held, Polder De Oude Held' en 'Westerstadshamrik'. Ten tijden van deze grootscheepse inpoldering is waarschijnlijk ook het Reitdiep gegraven. Deze graslanden waren tot aan de verstedelijking van het gebied als akkerland in gebruik.

In de 13de eeuw waren volgens Ubbo Emmius (zijn bron was een oorkonde die later verloren is gegaan) nabij de oever van de Hunze, het latere Selwerderdiepje, een klooster, kasteel en borg gesitueerd (locatie aan het huidige van Starckenborghkanaal ten noorden van de begraafplaats Selwerderhof). Hiermee bedoelde hij waarschijnlijk het Benedictijner nonnenklooster Maria Virtigo. Door zijn gunstige ligging en vele schenkingen kwam dit klooster tot bloei; het was in het begin der 16^e eeuw een der rijkste kloosters uit de provincie. Het door Ubbo Emmius aangehaalde kasteel en bijbehorende borg, bijgenaamd 'de Huppels' hebben een meer besproken doch onduidelijke geschiedenis.

Het kasteel, een bezit van de familie van Groningen was via de oude Paddepoelsterweg, de middeleeuwse handelsroute naar Winsum, bereikbaar. Delen van deze oude uitvalsroute zijn terug te vinden in het fietspad dan vanaf het Van Starckenborghkanaal (1928-38 gegraven) via het wijkpark in de richting van de Noorderbegraafplaats loopt. De familie van Groningen was in naam van het bisdom Utrecht prefect van de stad Groningen. De dwars op de Paddepoelsterweg staande Penningsdijk fungeerde in de vroege middeleeuwen als de grens tussen de prefectuur van Selwerd en Gorecht en later als grens tussen de stad en de gemeente Noorddijk. In de 14^e eeuw gaat de prefectenfamilie zich Van Selwerd noemen. Deze familienaam is doorgedrongen in meer recentelijk ruimtelijke structuren zoals de 'Selwerderwegwijk, de begraafplaats Selwerderhof (het ontwerp en planning van de begraafplaats Selwerderhof vond reeds voor de Tweede Wereldoorlog plaats, de uitvoering ervan startte na de oorlog), het Selwerddiepje en de woonwijk Selwerd'.

In de bronnen is twee maal sprake van een mogelijke verwoesting van het kasteel, in 1338 en 1357. In de stad Groningen en omgeving was men zeer bevreesd voor een eventuele herbouw van de strategisch gelegen sterkte. Dit des te meer, daar dan de familie Van Coevorden en de Drenten (degenen die aanspraak konden maken op de prefectuur) dan ook voor het gebied ten noorden van de stad gevaar konden worden. In 1361 werd daarom besloten de kasteelruïne aan te kopen. Omdat te financieren werd een belasting geheven. Deze werd niet alleen opgebracht door de stad, maar ook door de bewoners van Hunsingo, Fivelgo en Langewold. Vervolgens werden de laatste resten van de bouwval degelijk en tot de grond gesloopt. Tijdens de verplaatsing van een leiding van de Gasunie in 1997 stuitte men op de fundamenten van het kasteel. Er werd een meer uitvoerig archeologisch onderzoek ingelast. Het verslag van de opgraving en een meer uitvoerige geschiedenis van het kasteel, een archeologisch Rijksmonument, zijn samengebracht in een rapport geschreven door A. Ufkes en J. Schoneveld en is via het internet beschikbaar.¹

Afbeelding 2

Detail van Topografisch-Militaire kaart. Morfologische basis De Paddepoel, 1953.

3.0 Planontwikkeling 'De Paddepoel' (1960-1962)

3.1 planologisch kader : structuurplan van 1950 en 1961

Op basis van het in 1961 door de gemeenteraad vastgestelde structuurplan 1960 en het vigerende uitbreidingsplan 1938-1940, werden in de periode 1962 - 1967 aan de noordzijde van de stad twee nieuwe woonwijken gerealiseerd.² Deze twee wijken waren reeds in het structuurplan van 1950 gepland. In volgorde van uitvoering waren dat Selwerd (ca. 3200 woningen) en De Paddepoel (ca. 4500 woningen). Dit noordelijk 'stadsdeel' kon na de goedkeuring (1969) door de Kroon van de bij het structuurplan behorende grenswijziging worden gecompleteerd met een derde wijk, Vinkhuizen (ca. 2500 woningen). Vinkhuizen werd gerealiseerd in de periode 1967-1970. In dit stadsdeel vormde De Paddepoel de meest centrale wijk, ontworpen vanuit een concentrische visie op de stad en vanaf 1961 ingepast in de zogenaamde 'sectorenstad', die de stad zou moeten klaarmaken voor een bevolking van ongeveer 265.000 inwoners.

Vlak na de oorlog had de stad zo'n 138.000 inwoners, een stuk gesloten en vervallen binnenstad, enorme woningnood, werkloosheid en armoede. Daarnaast was er een grote wil om het openbare leven weer in gang te zetten, de woonomgeving op te bouwen en uit te breiden en bovenal de algemene leefomstandigheden te verbeteren. In eerste instantie ondervond de inhaalactie hinder van een tekort aan geschoolde arbeiders, in een latere fase, door de grootschalige toepassing van bouwstandaardisatie ontstond er juist op vele plaatsen in Nederland een overschot aan geschoold personeel, de bouw kon door goedkopere, ongeschoolde arbeidskrachten worden verwezenlijkt. Aan het structuurplan van 1950 ligt een aantal ambities ten grondslag die daarmee samenhangen. Onder andere de wens om aan iedere inwoner van de stad gepaste huisvesting te kunnen aanbieden. Met 'gepaste huisvesting' werden op de gezinssamenstelling aangemeten woningen bedoeld waarbij begrippen als 'licht' en 'ruimte' erg belangrijk waren. In basis bleef deze ambitie tijdens het ontwerp van het noordelijk stadsdeel overeind, hoewel een accentverschuiving plaatsvond in de woningvraag. Voor 1958 lag de nadruk bovenal op de oplossing van de woningnood. Dat betekende volgens de zeer productieve architect Groosman (1958): *'Want niets grijpt zo diep in op ons menselijke bestaan als de wijze waarop wij wonen. Daar bovendien gaat de vraag, niet hoe wij wonen, maar dat wij wonen. Ons werk is daarom niet alleen het oplossen van technische en esthetische vraagstukken, maar in de eerste plaats het oplossen van maatschappelijke en sociale problemen'*.³ Na 1958 betekende

'gepaste huisvesting', meer op de voorkeur van de toekomstige bewoner afgestemde behuizing en dus meer grondgebonden eengezinswoningen met tuin. Deze accentverschuiving drong door in het structuurplan 1960 en de daaruit voortvloeiende uitbreidingsplannen, Selwerd, De Paddepoel en Westend (huidige Vinkhuizen), die het karakter zouden krijgen van een tuinstad.

Afbeelding 3

Structuurplan 'stad Groningen' 1950, demonstratiekaart. Het intern gebruikte, maar nooit formeel vastgestelde kader voor de naoorlogse uitbreidingsplannen tot 1961.

Afbeelding 4

Structuurplan 1960 (1961 aangenomen door de gemeenteraad) **en grenswijziging gemeente Groningen** (1969 op voordracht van Gedeputeerde Staten door de Kroon goedgekeurd).⁴

3.2 doelgroep en het programma van eisen

In tegenstelling tot de duidelijke doelgroepomschrijving in de uitbreidingsplannen voor het zuidelijk stadsdeel is in de uitbreidingsplannen van het noordelijke stadsdeel sprake van een bewuste omslag. Gewijzigde inzichten inzake het woningbeleid maakten een grotere flexibiliteit van het uitbreidingsplan noodzakelijk. De voorheen gehanteerde aanduiding van de sociale wijkopbouw (arbeiders- of middenstandswoningen) moest wijken voor een economisch bepaalde terminologie. De Paddepoel werd opgedeeld in enerzijds ongesubsidieerde woningsector waaronder de vrije sectorbouw werd verstaan en anderzijds de gesubsidieerde woningsector, de zogenaamde premie- en woningwetbouw. In een verhouding van respectievelijk 40 a 45% : 55 a 60%. De sociale structuur van de wijk werd gekoppeld aan de gronduitgifte en de daarmee verbonden grondprijs. Beoogd werd een hoog percentage eengezinswoningen te bouwen (28.5%), vergelijk met De Wijert Noord (10%). De voorheen vanuit een sociale ideologie geformuleerde doelgroep is vervangen door een door de marktvraag ingegeven typologische wens; er zijn geen specifieke inkomensgroepen in het programma opgenomen. Twee specifieke leeftijdsgroepen, bejaarden en studenten werd in het programma apart opgenomen. Het totaal aantal woningen werd vastgesteld op 4644, waarvan 180 bejaarden- en 320 studenten eenheden zouden moeten zijn voor een wijkbevolking van ca.15000 inwoners.

De Paddepoel is 120 ha. groot. Binnen het totale plangebied werden door de gemeente verschillende bestemmingen aangewezen. 60 ha was bestemd voor woningbouw met bijbehorende wijkvoorzieningen en straten.

Woningbouw	45 ha	37.5%
Bijzondere bebouwing	11 ha	9.2%
Bedrijven en winkels	4 ha	3.3%
Wijkgroen, trapveldjes en sportvelden	9 ha	7.5%
Singels en vijvers	3 ha	2.5%

Speeltuinen en schoolwerktuinen	3 ha	2.5 %
Stedelijke voorzieningen	6 ha	5%
Wegen, straten en groenstroken	35 ha	29.2%
De ringweg	4 ha	3.3 %
Totaal	120 ha	100 %

In het programma van eisen worden de voorzieningen onderverdeeld in vier niveau's, respectievelijk buurt-, wijk-, stadsdeel en stedelijk niveau. Op buurtniveau zouden 15 scholen en 2 buurtwinkelcentra, elk met 8 a 10 winkels moeten worden gerealiseerd. De geplande wijkvoorzieningen zijn omvangrijk: 3 middelbare scholen, 4 kerken, 3 pensioentehuizen voor bejaarden, een wijkgebouw (met zogenaamd 'jeugdthonk'), 924 autoboxen, 2 quick-servicestations, en enkele wijkbedrijfjes.

Op het niveau van het stadsdeel bestond de bouweis uit een groot winkelcentrum met 100 a 120 winkels, waaronder twee supermarkten, een warenhuis plus een openbare leeszaal, een bioscoop, een medische post, een crèche, een postkantoor, een horecabedrijf, spaarbankfilialen, een autoshowroom annex garagebedrijf, praktijkruimten voor doktoren en tandartsen, kantoormuimten voor makelaars en advocaten, enige atelierruimten en een groot parkeerterrein. De raming van het benodigde aantal winkels was gebaseerd op de uitkomsten van overleg met de commissie winkelvestiging van de Kamer van Koophandel en Fabrieken en het Centraal Orgaan ter bevordering van de bouw van bedrijfspanden voor de middenstand. Het winkelcentrum zou een bebouwbaar grondoppervlakte van 14000-15000 m2 moeten krijgen, het zou 35000 inwoners moeten bedienen en in fasen tijdens de bouw van het stadsdeel in fasen worden gebouwd. Daarbij werd opgemerkt dat het in het plan Selwerd geprojecteerde winkelcentrum beperkt moest blijven tot een ondersteunend winkelcomplex voor de dagelijkse levensbehoeften. De stedelijke voorzieningen bestonden uit 2 technische scholen, een huishoudschool, 5 studentenflats, een meisjesinternaat (Vereniging Zwakzinnigenzorg) en 2 reserveterreinen.

In het programma werd in vergelijking tot eerdere uitbreidingsplannen veel aandacht besteed aan de groeninrichting, recreatie en voorzieningen voor de jeugd. Dat betekende de opname van een buurtpark met speelweide en speelplaats, naast het gedeelde wijkpark en openluchtwembad met de wijk Selwerd. Tevens een complex schoolwerktuinen, 3 speeltuinen, 2 schoolsportvelden, 16 kleuterspeelplaatsen binnen de bouwblokken en 3 trapveldjes.

Voor de woningbouw met bijbehorende wijkvoorzieningen en straten werd een oppervlakte van 91 ha uitgetrokken, het wijkgroen zou 15 ha moeten bedragen. De bruto bebouwingsdichtheid (dat wil zeggen exclusief stedelijke voorzieningen, buitenringweg en de vaarwater) werd in het programma van eisen uitgegaan van 42 woningen per ha, netto is dat 60 woningen per ha. Deze bebouwingsdichtheid werd als een 'aantrekkelijke vermindering' gezien ten opzichte van de eerste naoorlogse stadsdelen, welke bruto ongeveer 70 woningen per ha. bedroeg.

N.B.

In 1991 werd de wijk bewoond door 9790 inwoners, dat is gemiddeld 2.1 personen per woning en 82 inwoners per ha.

Afbeelding 5

Structuurplan Selwerd en Paddepoel, deelkaart noordelijke stadsuitbreidingen, 1960.
Studie voor het structuurplan gemeente Groningen van 1960.

3.3 planintenties

De planintenties zijn onder te verdelen in twee categorieën, ten eerste de intenties die verankert liggen in de tijdsgeest, die uitdrukking geven aan de actuele, algemene maatschappelijke- en stedenbouwkundige ontwikkelingen die niet letterlijk opgenomen zijn in het uitbreidingsplan. Ten tweede de intenties die letterlijk worden aangestipt of beschreven in de toelichting op het uitbreidingsplan De Paddepoel. De grenzen tussen deze categorieën intenties zijn niet altijd even scherp, hierdoor ontstaan soms overlappingsen.

I Intenties die verankert liggen in de tijdsgeest

Autoverkeer

In het algemeen kan gesteld worden dat de enorme groei van het autoverkeer vanaf ca. 1960 in het werk van planners en ontwerpers begon door te dringen. In De Paddepoel toonden de ontwerpers een zeer open attitude ten opzichte van het groeiend autobezit, al is dat niet gelijk aan een directe aanmoediging. Dit blijkt uit een citaat uit het uitbreidingsplan: *‘ Voor de stalling van auto’s is verspreid in de woonwijk een aantal complexen voor autoboxen opgenomen. In verband met de nog te verwachten toeneming van het aantal autobezitters is voor de huidige situatie een ruime maatstaf aangehouden. Al naar behoefte kunnen ca. 925 autoboxen in het plan worden gebouwd.’*

Daarnaast werd aan de standaard doorsnede van de woonstraat, gemiddeld 6 meter, op vele plaatsen extra ruimte gereserveerd voor parkeerstroken. Waren parkeerstroken in Corpus den Hoorn en de Wijert eerder extra en nieuw, in het Noordelijk stadsdeel is sprake van een structurele inpassing in het totaalontwerp. De woonstraat wordt minder ontmoetingsruimte en meer het domein van rijdende en geparkeerde auto’s.

Schaalvergroting-stadsdeelvisie

Vanaf ca. 1960 dient het begrip schaalvergroting zich aan. In diverse stadia van het planning- en bouwproces is dat zichtbaar. Het structuurplan 1960 luidde een grootse op kwantiteit gerichte stadsuitbreidingoperatie in, waardoor het denken op ‘stadsdeelniveau’ tot de orde van de dag ging horen. Het voorzieningenniveau groeide mee: het ‘stadsdeelcentrum’, werd de plek waar alle sociale, culturele en verzorgende functies werden geconcentreerd. Het bouwbedrijf ging over op realisatie in grote eenheden; reeds eerder opgedane ervaringen met systeembouw maakte de bouw van grote woonwijken in korte tijd mogelijk. Systeembouw was een dusdanig geaccepteerde methode dat het in de meeste uitbreidingsplannen niet meer specifiek werd benoemd, stadsuitbreiding zonder

systeembouw was ondenkbaar. De exploitatienormen werden gebaseerd op grootschalige toepassing van systeembouw. Om de zee aan laagbouwoningen te kunnen bekostigen moest een aanzienlijke hoeveelheid zogenaamde 'superblocks' worden ingepland.

Ondergang ideologisch deel van de wijkgedachte

De sociale verwachting die aan de wijkgedachte verbonden werd: de huisvesting van een herkenbare woongemeenschap, bleek een illusie. Na de realisatie dat het niet mogelijk en niet wenselijk was een groep mensen in een klein gemeenschappelijk en volledig top-down geregisseerd territorium saamhorigheid op te dringen werd het sociologisch model verlaten. Het volgende citaat uit het uitbreidingsplan De Paddepoel toont aan dat deze stap in Groningen bewust werd genomen: *'De sociale structuur van de wijk, welke op de kaart niet meer is aangegeven, zal gezien het huidige woningbeleid ook niet als bindend worden voorgeschreven'*. Gekozen werd voor een indeling van de buurten naar 'woningsector'. De woningmarkt werd tussen 1960 en 1970 gedomineerd door de volgende sectoren: de gesubsidieerde premie- en woningwetbouw en de niet gesubsidieerde particuliere bouw.

II Intenties die letterlijk zijn verwoord in de toelichting op het uitbreidingsplan

Monotonie van de ontwerpeenheid

De stelselmatige herhaling van een ontwerpeenheid kon leiden tot een interessant ritme en een bijzonder volumespel maar ook en vooral tot monotonie; afhankelijk van de vaardigheid en creativiteit van de ontwerpers om het vaak eenzijdige woningprogramma in een interessant en meer dan alleen op functie gericht jasje te steken. Een herhaalde ontwerpeenheid, enigszins denigrerend een 'stempel' genoemd bleek in combinatie met een gevarieerde inrichting (beplanting, bestrating, straatmeubilair, speelwerktuigen) de woonwijk van een eigen karakteristiek te kunnen voorzien. Ook de Groningse ontwerpers bleken vanaf ca. 1960 ervan doordrongen te zijn dat deze combinatie geen garantie was voor een boeiend resultaat, dat blijkt onder andere uit het volgende citaat afkomstig uit het uitbreidingsplan De Paddepoel: *'In de buurtverkeveling is door afwisseling getracht een maximale variatie in de overigens gelijke soort woningbouw te bewerkstelligen. Aangezien de concentratie van gelijksoortige woningen het gevaar van monotonie inhoudt, zal naast de variatie in de verkeveling tevens een zekere afwisseling in woningplattegrond en architectuur noodzakelijk zijn.'*

Tuinstad-idee

In aansluiting op de aangrenzende woonwijk Selwerd zou De Paddepoel eveneens het 'karakter' van een tuinstad moeten krijgen. Dit karakter werd uitgedrukt in het stedenbouwkundig wenselijke en financieel mogelijke aantal woningen dat gezien de oppervlakte van het plan aanvaardbaar moest zijn om genoeg groen, licht en lucht in de wijk te brengen. Het ooit zeer idealistische en filosofische gedachtegoed van de tuinstadbeweging is in de Noordelijke stadswijken teruggebracht tot een ordinaire verkevelingsstrategie; een extreme uitholling van het gedachtengoed.

Economisch rendabel bouwen

Economische rendabel bouwen was meer dan bij de ontwikkeling van de eerste uitbreidingsplannen in het Zuidelijk stadsdeel een eerste vereiste. Economisch rendabel bouwen was een overlevingsstrategie, door haast gedreven. De dienst Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting riep daarbij voor de eerste keer sinds haar oprichting, de hulp in van de stichting Ratiobouw, die de verkevelingsschema's voor de wijken Selwerd en De Paddepoel toetste en daar waar mogelijk een meer efficiënte opzet voorstelde. Grotere efficiëntie betekende meer rijkssubsidies. In de praktijk betekende dit, dat er gestreefd werd naar de toepassing van een maximale hoeveelheid goedkope woonpaden en een maximale hoeveelheid hoogbouw, zoveel het stedenbouwkundige plan en het programma toelieten. Hieruit kon de exploitatie van de woonstaten en parkeergelegenheden gedeeltelijk worden gesubsidieerd.

Differentiatie

Woningdifferentiatie is een intentie die een duidelijke vertaling heeft gekregen in het uitbreidingsplan De Paddepoel. De gewenste woningdifferentiatie is gebaseerd op de uitkomsten van een onderzoek naar de gemiddelde gezinsgrootte in de stad Groningen. Dit betekent dat differentiatie niet langer bepaald werd door de beoogde doelgroepen maar door de gezinssamenstelling. De

uitkomsten werden uitgedrukt in het aantal kamers in de verschillende woningtypen. (30% kleine woningen met twee en drie kamers; 50% middelgrote woningen met vier kamers en 20% grote woningen met vijf en meer kamers) Er werd gerekend op een zekere verhuisfrequentie als gevolg van de verandering van de gezinssamenstelling.

Groenzones

De geplande groenzones in de wijk zijn vanuit een drietal programmatische intenties te beschrijven. Ten eerste zouden de groenzones moeten functioneren als geleiding van de wijk. Deze zones zouden het skelet van de wijk vormen waaraan de buurten zijn opgehangen. Op de tweede plaats werd gepoogd het wijkgroen als generator voor een rustige en aantrekkelijke woonomgeving te laten functioneren. De gemeenschappelijke binnenplaatsen: de ruimten tussen de meergezinswoningen werden gezien als veilig speelveld voor de kinderen waar in de meeste gevallen, enkele uitzonderingen daargelaten, bouwsels als fietsenschuren, garages e.d. werden toegelaten. De gemeenschappelijke binnenplaats zou door een of meerdere woonpaden worden ontsloten en deels bestaan uit grasveld, enkele borders met lage heesters en/of rozen, een tiental hoge bomen en soms een zandbak. Ten slotte is er sprake van groenzones met een tweeledige functie, enerzijds ontworpen als buffer maar tegelijkertijd bestemd als recreatieve zone. Langs de oostzijde van het Reitdiep is zo'n tweeledige brede groenstrook ontworpen, waarin scholen met bijbehorende sportveldjes, doorgaande fiets- en wandelwegen waren opgenomen. Het met Selwerd gedeelde wijkpark is een brede groene zone die voor een groot deel bestaat uit sportvelden en een waterberging voor de riolering, maar ook fungeert als buffer tussen de woonwijken.

Afbeelding 6

Uitbreidingsplan Berlage - Schut, introductie van de Noordelijke tuinsteden, 1932.

3.4 planproces

Net als elders in Nederland werd in Groningen na 1945 gepoogd de opnieuw gedefinieerde woningnood op te lossen. Ter ondersteuning van de 'Wederopbouwwet in het kader van uitbreidingsplannen' stelde de Rijksoverheid subsidies ter beschikking aan de lokale overheden om het woningtekort te verkleinen en krotten op te ruimen.

In de aanloop naar een nieuw structuurplan is in de periode 1955-1960 een studie gedaan naar het toekomstige inwoneraantal. Onder leiding van de Bestuurscommissie Noorden des Lands werden de resultaten van deze bevolkingsraming samengebracht in het rapport 'Mogelijkheden voor het inwoneraantal in 1980 in de gemeente Groningen'. Tevens werd een berekening gemaakt van de hieruit voortvloeiende totale grondbehoefte. Op basis van deze gegevens is het structuurplan 1960 en een voorstel omtrent het toekomstige beloop van de gemeentegrens opgesteld. In dit plan werd de basis gelegd voor het structuurplan 'Selwerd en De Paddepoel'. In dit deelplan werd de infrastructuur, buurtindeling en samenhang van de wijken vastgelegd.

Reeds in het voortraject werd het uitbreidingsplan op diverse kleine punten als verlengingen, verschuivingen, onderbrekingen, hoogtewijzigingen en rotaties van bouwblokken, maar ook verlengingen van voetpaden en onderhuistoevoegingen, gewijzigd. De Provinciale planologische dienst van Groningen gaf relatief snel en zonder commentaar haar goedkeuring aan het uitbreidingsplan op 3 maart 1964. Deze wijzigingen kwamen voort uit de Dienst S & V ingeroepen samenwerking met de stichting Ratiobouw leidden tot een groter aantal repeterende eenheden waardoor sneller en economischer gebouwd kon worden. Dit resulteerde echter wel in een bescheiden aanpassing van een klein gedeelte van het aangrenzende uitbreidingsplan Selwerd.

In het kader van de eerder genoemde Wederopbouwwet en het daarop volgende (deel) structuurplan Selwerd en Paddepoel is het uitbreidingsplan 'De Paddepoel' opgesteld. Van het plan zijn geen schetsvoorstellen bewaard gebleven. Wel werd er in het onderhavige gebied een grondonderzoek verricht dat vertaald werd naar een bodemkaart waarop de oude loop van de A en de Hunze, de zandplaten, historische wierden en kleigronden vastgelegd zijn. Het plan dat als basis voor de uitvoering zou gelden werd gemaakt in de jaren 1960-62; tijdens de raadsvergadering van 22 juli 1963 werden de Toelichting en Bebouwingsvoorschriften van het plan vastgesteld. Gedeputeerde Staten verleende op 3 maart 1964 goedkeuring aan het uitbreidingsplan dat in de drie daaropvolgende jaren zou worden uitgevoerd. Het uitbreidingsplan bestond uit een schetsplan van de stedenbouwkundige structuur en een schriftelijke toelichting daarop.

4.0 het uitbreidingsplan De Paddepoel

De toelichting op het uitbreidingsplan De Paddepoel vermeldt dat het een 'gedeeltelijke herziening en aanvulling van de vigerende uitbreidingsplannen (1938 en 1940) in onderdelen van de gemeente Groningen' betreft. Het uitbreidingsplan was nog gebaseerd op het vooroorlogse plan van Berlage en Schut, maar gaf toch het juridisch kader aan de naoorlogse uitbreidingsplannen die in het structuurplan 1950 zijn verbeeld en verwoord. De grenzen van de woonwijk werden daarin vastgesteld. Aan de oostzijde was dat het Reitdiep. In het noorden werd de toekomstige wijk begrenst door de geplande ringweg, de huidige Planetenlaan (N370) naar Drachten en aan de westzijde door het wijkpark Selwerd. In het zuiden werd de grens bepaald door de bestaande spoorlijn in de richting Roodeschool-Delfzijl.

De verschillende lagen die in het schetsplan zijn uitgewerkt zijn: hoofdstructuur; buurtindeling; woningtypologie; groenstructuur en bijzondere bestemmingen. Termen als 'wijkgedachte', maar eerder over 'flexibiliteit van het uitbreidingsplan' en 'woningbeleid' en 'wijkopbouw'.

De stedenbouwkundige structuur van De Paddepoel is ontworpen door Henk Eysbroek in opdracht van de dienst Stadsuitbreiding en Volkshuisvesting van de gemeente Groningen. Deze architect werd in 1956 aangenomen als stedenbouwer bij deze dienst die geleid werd door H.J. Dix. Eysbroek was een leerling van Lotte Stam-Beese, die als stedenbouwkundige in dienst van de gemeente Rotterdam de wijk Pendrecht had ontworpen. Dit was een van de eerste wijken in Nederland die op basis van de 'wijkgedachte' in combinatie met het principe van de herhaalbare wooneenheid tot stand kwam. Van september 1945 tot september 1949 deed Eysbroek als assistent-ontwerper ervaring op door aan het theoretische ontwerp van Pendrecht mee te werken.⁵

Afbeelding 7

Schetsplan 'De Paddepoel', 1963. Algemene plankaart waarin alle ontwerp lagen zijn samengebracht.

Afbeelding 8

Stedenbouwkundige structuur De Paddepoel, algemene basiskaart van de stad, 1999.

De Paddepoel heeft geen directe verbinding met het stadscentrum. De barrière werking van het spoor zou doorbroken moeten worden om de wijk op meer directe wijze, via de Princesseweg te verbinden met het stadshart. Hiervoor was een ophoging van het spoor en een ongelijkvloerse doorgang voor alle verkeer nodig. De gelijkvloerse kruising van de Moesstraat en het spoor zou plaats

moeten maken voor een ongelijkvloerse onderdoorgang, alleen toegankelijk voor langzaam verkeer. Ten noorden van de woonwijk werd, zoals in het structuurplan was vastgelegd, een nieuw universiteitsterrein ontwikkeld. De infrastructuur van dit terrein werd door een ongelijkvloerse kruising met de ringweg, rechtstreek verbonden met de centrale noord-zuid as van de wijk gepland.

De meeste bijzondere voorzieningen zijn in de flexibele functiezones aan weerszijden van de hoofdas ondergebracht. In de zuidelijke zone, ten noorden van de spoorlijn was in de brede groenstrook ruimte gereserveerd voor enkele scholen en sportvelden. Volgens een artikel in het Nieuwsblad van het Noorden (1962) zou het geplande centrale winkelcentrum in de dagelijkse levensbehoeften en gebruiksgoederen van ca. 32.000 consumenten moeten voorzien.

In het uitbreidingsplan De Paddepoel is de bejaardenhuisvesting reeds uitgegroeid tot een vanzelfsprekende factor. De inhaalrace op het gebied van bejaardenhuisvesting die startte in Corpus den Hoorn kwam gedeeltelijk voort uit een landelijk gevoerde discussie over de positie van de ouderen in de samenleving. Dat leidde uiteindelijk tot de acceptatie en integratie van op ouderen afgestemde woningbouw als een gelijkwaardig onderdeel van de totale volkshuisvestelijke opgave.

4.1 De stedenbouwkundige structuur

De ongelijke kruisvormige structuur van doorgaande hoofdwegen waarmee de wijk is verankerd in het weefsel van het stadsdeel wordt gevormd door de Eikenlaan en Pleiadenlaan in oost-west richting en de Zonnelaan in noord-zuid richting. Deze as werd bewust verspringend ontworpen, om te voorkomen dat het een doorgaande 'racebaan' zou worden. Aan de kruising van deze wegen is aan de zuidzijde van de toekomstige wijk ontsluitings weg met Selwerd de centrale ruimte, de 'core' gesitueerd. De core bestaat uit enkele in zichzelf gekeerde bouwvolumes die om een enorme parkeervlakte zijn gevouwen. Het centrum is de verbindende factor in de aaneenschakeling van wijk ontsluitende wegen, die tezamen de hoofdas van het stadsdeel vormen. Deze structuur grijpt impliciet terug op het overigens op geheel andere stedenbouwkundige ideeën gebaseerde plan van Berlage en Schut.

De voorzieningen op wijk en wijkoverstijgend niveau, zoals warenhuizen, supermarkten, enige bijkantoren van banken, het postkantoor, de bibliotheek en een bioscoop zijn rondom de centrale stedelijke ruimte (winkelcentrum) gegroepeerd. Deze ruimte wordt door een hoog flatgebouw geflankeerd. De hoogbouw diende de stedenbouwkundige plattegrond architectonisch te benadrukken en uitdrukking te geven aan de verticale mogelijkheden van de structuur. Daarnaast had de hoogbouw een oriënterende functie, een hoogte accent in het centrum van de wijk. Rondom de core zijn vijf buurten gegroepeerd die ieder zijn samengesteld uit ca. 800 tot 900 woningen. Elke buurt is op zijn beurt opgebouwd uit een reeks van wooneenheden en grootstedelijke elementen waarin diverse woningtypen zijn opgenomen.

Aan de westzijde sluit het plan aan op het een brede groenstrook met vijverpartijen, het wijkpark Selwerd. Dit park heeft een tweeledige functie, enerzijds fungeert het als buffer tussen de wijken en anderzijds als recreatieve schakel. In het noorden wordt de geprojecteerde stedelijke structuur van de wijk door de ringweg sterk afgesneden van het geplande universiteitsterrein. Hierdoor is sprake van een sterke afgesloten rand. De oostelijk grens daarentegen valt samen met de scherpe begrenzing van het Reitdiep. Dit kanaal wordt door middel van een smalle groene zone gescheiden van de bebouwing die weliswaar sporadisch doordringt in deze zone, maar geen duidelijke relatie aangaat met het water. Het bestaande traject van de spoorlijn naar Roodeschool en Delfzijl vormt aan de zuidzijde van de wijk eerder een barrière dan een grens.

Infrastructuur

De verkeersstructuur van de wijk is hiërarchisch opgebouwd uit drie elementen, respectievelijk verkeerswegen, woonstraten en woonpaden. De verkeerswegen hebben enerzijds een verbindende

functie die het wijkniveau overstijgt, anderzijds delen zij de wijk op in vier kwadranten. Zij hebben een structurerende rol en worden daarom hoofdwegen genoemd. De oost-west verkeerswegen verbinden De Paddepoel met de aangrenzende wijken Vinkhuizen en Selwerd. Haaks daarop staat de belangrijkste noord-zuid as, de Zonnelaan die het Zernikecomplex (universiteitsterrein) verbindt met de binnenstad. De verkeerswegen vormen samen met de core de hoofdstructuur, het skelet van de wijk en geleiden het doorgaande verkeer naar en door de wijk. De woonstraten zijn de niet doorgaande wegen waarlangs de stroken en stempels zijn uitgelegd. Deze straten ontsluiten de buurt voor auto- en fietsverkeer, daarnaast bieden zij ruimte aan parkeren.

De grote hoeveelheid straat werd bekostigd door de realisatie van portieketageflats, die ten tijde van het ontwerp van Paddepoel door de ontwerpers en planners reeds als een noodzakelijk kwaad werden beschouwd. Ondanks de acceptatie van deze typologie bleek er een grote twijfel te bestaan over de toepassing van een vierde etage zonder lift bijplaatsing. In De Paddepoel werd hiervoor een oplossing gevonden, er werden galerijflats met zes bouwlagen geïntroduceerd, welke bouw van portieketageflats zonder vierde rendabel maakten.

Afbeelding 9

Detail uitbreidingsplan Berlage (1928). De oost-west as is een duidelijk esthetische ontwerpmiddel dat ook in de rationele, naoorlogse stedenbouwkundige structuur van De Paddepoel is terug te vinden.

De woonpaden, tenslotte, zijn alleen toegankelijk voor voetgangers; zij staan meestal haaks op de woonstraten en zijn enerzijds ontworpen om de eengezinswoningen te ontsluiten op plaatsen waar twee stroken naast elkaar zijn geplaatst; anderzijds geven ze toegang tot de gemeenschappelijke ruimtes tussen de stroken van elke wooneenheid.

Afbeelding 10
Maquette uitbreidingsplan De Paddepoel ongedateerd.
Verkaveling

In principe is De Paddepoel opgebouwd uit twee verkavelingstypen. Grootschalige op zichzelf staande driedimensionale bouwvormen, zogenaamde 'superblocks' en herhaalde modules: de stempels. Deze verkavelingstypen zijn de uitdrukking van het moderne leven waarin de menselijke schaal als ontwerpcriterium in zijn geheel vervangen is door grootschaligheid.⁶ De grootschalige bouwvolumes zijn voor het grootste deel in een ritme van herhaling uitgelegd aan de hoofdassen en langs de noord- en zuidgrenzen. De herhaalde modules zijn de invulling van de ruimten tussen het hoofd wegensysteem en het groene skelet. Er werden twee stempels geïntroduceerd: één stempel voor de particuliere bouw en één stempel voor de volkshuisvestelijke bouw. Daar waar de rationele verkaveling botste met de natuurlijke begrenzing van de wijk en geen verdere herhaling mogelijk was zijn restruimten ontstaan. Deze ruimten zijn opgevuld met een simpele strokenverkaveling in oost - west richting of bijzondere functies.

De in het noordelijk deel van De Paddepoel toegepaste stempel of stedenbouwkundige ontwerpeenheid (110x120m.) is opgebouwd uit een haakvormig terrein dat aan de grenzen omzoomd is door een zestal stroken bebouwing waarbinnen twee rijen garageblokken zijn opgenomen. De zuidwest hoek van deze praktisch vierkante eenheid bestaat uit drie of vier vrije percelen. Dertien maal is de stempel in enkele variaties en verdraaiingen herhaald. Hierdoor zijn gelijkvormige kruispunten ontstaan. In het hart van elke stempel zijn garageboxen en soms ook parkeerplekken opgenomen. De variaties op de basisstempel zijn ontstaan door ruimtegebrek of afsnijding.

De in het zuidelijk deel van de wijk toegepaste stempel of stedenbouwkundige ontwerpeenheid (120x120m.) is opgebouwd uit een oost -west strook en vier dwars daarop geplaatste kopse blokken. Parallel aan de oost -west strook zijn twee stroken garageboxen in de stempel opgenomen. Twaalf maal is de stempel in diverse variaties en verdraaiingen herhaald; waardoor in de meeste gevallen gelijkvormige kruispunten ontstaan. De variaties op de basisstempel zijn ontstaan door een bijzondere oriëntering of afsnijding.

De superblocks hebben een haakvorm of zijn daar een afgeleide van. Soms bestaande uit twee bouwblokken die als zelfstandige elementen gezamenlijk een haak vormen of zoals aan de noordgrens als twee in elkaar gehaakte hoeken die tezamen een s-vormige structuur vormen.

Afbeelding 11
Verkaveling: de vrije markt stempel, de corporatieve stempel, de grootschalige volumes en de strokenverkaveling. Respectievelijk in grijs, paars, blauw en oranje.
4.2 Woningtypen

Beschouwd vanuit een sociaal perspectief betekende 'wijkopbouw' vooral de wens om de in de stad aanwezige differentiatie van grote en kleine gezinnen, oude en jonge mensen samen te brengen in één woonwijk. In De Paddepoel echter had de term 'wijkopbouw' geen sociale lading. Wijkopbouw

werd gehanteerd als een stedenbouwkundig ontwerpmiddel waarmee een skelet werd uitgezet, waarbinnen een aantal 'bebouwingsklassen' konden worden ondergebracht. In het uitbreidingsplan worden de woningtypen bepaald door de aan de bebouwingsklassen gekoppelde randvoorwaarden.

In het uitbreidingsplan zijn de bebouwingklassen in een serie afkortingen en daarbij behorende randvoorwaarden weergegeven.

A = eengezinshuizen in twee bouwlagen afgedekt met een kap
A1 = dubbele eengezinshuizen in twee bouwlagen afgedekt met een kap
A2 = eengezinshuizen in een bouwlaag plat afgedekt (bungalowtype)
B = bejaardenwoningen in twee bouwlagen plat afgedekt
C = etagewoningen in drie bouwlagen met souterrain plat afgedekt
D = etagewoningen in vier bouwlagen met souterrain plat afgedekt
E = etagewoningen in zes bouwlagen met souterrain van max. twee bouwlagen plat afgedekt
F = etagewoningen in acht bouwlagen met souterrain van max. twee bouwlagen plat afgedekt
BB = bijzondere bebouwing
BG = bijgebouw met max. hoogte van 7 m.
WG = woongebouw met max. 12 woningen of 6 woningen
WW = wijkwinkels
W+A = winkels met daarboven woningen (maisonnettes)
BBB = bedrijfsruimte
ab = autoboxen
ba = bebouwd achterterrein

Naast deze typologische bepalingen werden ook aan de inhoud gekoppelde voorwaarden gesteld aan de woningbouw die in een tweede serie afkortingen zijn vastgelegd.

I.= woningen waarvan de gemiddelde inhoud per bouwstrook kleiner is dan 200 m³ of groter dan 160 m³

II.= woningen waarvan de gemiddelde inhoud per bouwstrook kleiner is dan 380 m³ of groter dan 260 m³

III.= woningen waarvan de gemiddelde inhoud per bouwstrook kleiner is dan 500 m³ of groter dan 350 m³

Afbeelding 12

Verkaveling. Vrije markt stempel, de corporatieve stempel, superblocs en strokenverkaveling.

In het plan zijn de volgende woningtypen opgenomen:

Woningtypen			
Bouwklasse	Aantal kamers /woning	Aantal woningen	Ontsluiting
A eengezinshuizen	4-6	1250	voordeur gelegen aan woonstraat of woonpad
A+W winkelwoningen	4	12	galerij of portiek

			gelegen aan doorgaande weg
B bejaardenwoningen	2	326	galerij of portiek gelegen aan woonstraat of woonpad
C drie etagewoningen	2 en 4	1296	galerij of portiek gelegen aan woonstraat of woonpad
D vier etagewoningen	4	172	galerij of portiek gelegen aan woonstraat of woonpad
E zes etagewoningen	2 en 4	864	galerij gelegen aan woonstraat
F acht etagewoningen	2 en 4	320	galerij gelegen aan woonstraat
WG12 hoogbouw	2 en 4	204	galerij gelegen aan woonstraat
Totaal		4444	

4.3 Openbare ruimte

Groenvoorziening

De algemene groeninrichting van de wijk is op het plan De Paddepoel als onderdeel van het uitbreidingsplan vastgelegd. Het geeft inzicht in alle als groene zone in te richten delen van de wijk, in het bijzonder de door de gemeente ontworpen delen. Dat zijn respectievelijk de openbare groenstroken, de schoolwerktuin, de vijverpartijen en buurtparkjes, de speelgazons en de bomen langs de hoofd- en woonstraten en de plantsoenen aan de kopse zijden van de woonstraten. Naast het ontwerp was de gemeente ook verantwoordelijk voor de inrichting van deze zones. Dit door de gemeente beheerde groengebied is vastgelegd op het eerder genoemde plan De Paddepoel. Dit bestaat in tegenstelling tot de zuidelijke uitbreidingswijken niet uit een onderliggende, verbindende graslaag, maar uit een geordende lappendeken van groen. In het plan is verder sprake van enkele taluds gelegen tussen de woonwijk en de ringweg. Maar ook de aanleg van een aantal grote vijvers, de zogenaamde waterberging in de brede plantsoenstroken die als vingers vanuit de oostzijde in de wijk doordringen. Door de gemeente is aan de noordzijde tussen Venuslaan en Poolsterlaan ingeklemd een speelterrein gepland en aan de zuidzijde als een groen buffer en tevens als begrenzing van de wijk een sportpark.

De wel aangewezen maar niet als vastgesteld ontwerp aangereikte groene delen van het schetsplan, zoals de gezamenlijke binnentuinen, inclusief speelplekken en de openbare voortuinen waren in het bezit van de corporaties. De corporaties aanvaardden de verantwoordelijkheid voor het ontwerp en de inrichting daarvan. Het beheer werd vaak in handen gegeven van bewonersverenigingen of uitbesteed aan een hovenier. Diezelfde verplichtingen werden door de corporaties toevertrouwd aan de bewoners van de eengezinswoningen ten aanzien van de veelvuldig voorkomende private voor- en achtertuinen. Particulier beheer is de meest voorkomende vorm onderhoud in de wijk.

Straten en pleinen

De inrichting van de straten is onderhevig aan een sterke hiërarchie op diverse niveaus. De hoofdstraten hebben een breed straatprofiel van 40 meter. Zij worden gekenmerkt door aparte fietsstroken en in de meeste gevallen aan beide zijden van de rijbaan een parkeerzone en een breed trottoir. De Pleiadenlaan wordt geflankeerd door rijen middelgrote en grote bomen, die in groepen van drie of vier bomen van diverse soorten, bijvoorbeeld de Amerikaanse eik, populier of de linde. De Zonnelaan daar in tegen bevat een rij kleine bomen en struiken van diverse soorten, in de

rijwegscheidende groenzone. Doordat enkele zelfstandige buurtparken in deze as eindigen heeft deze laan geen doorlopende straatwand. De grote gebogen, soms dubbelarmige straatlantaarns staan solitair in de trottoirband, Deze centrale as heeft een zeer wijds, weinig besloten profiel dat weinig visuele continuïteit uitdraagt.

De woonstraten hebben een relatief smal profiel van 20 meter. De rijbaan is zes meter breed en bezit bijna nergens parkeerstroken. Het profiel is symmetrisch doordat maar aan beide zijden een rij middelhoge bomen is geprojecteerd van één soort, bijvoorbeeld de acacia, meidoorn of linde. De bomen staan met de rechte lantaarnpalen op één lijn in het trottoir. De onderlinge afstand en grootte van de bomen refereren aan een traditionele straat en hebben een scheidende werking in het straatprofiel..

4.4 Gerealiseerd plan

Vooruitlopend op de realisatie, na de vaststelling van de plannen, maakte de gemeentelijke overheid het terrein bouwrijp door het uitkopen en onteigenen van een particuliere grond- en woningbezitters (15 bedrijfjes zonder woning, 4 bedrijfjes met woning, 9 woonhuizen), waarna het terrein werd bedekt door een laag zand. Na de aanleg van de wegen, leidingen en rioleringen, gaf de gemeente het gebied uit aan zes woningbouwverenigingen: De Maatschappij tot Verbetering van Woningtoestanden, Volkshuisvesting, Concordia, Gruno, Groningen en Stichting Studentenhuisvesting. Als nieuwe ontwikkelaars en beheerders van het gebied gaven de corporaties ontwerp opdrachten aan verschillende architectenbureaus, waaronder Barkhuis, R. Jansen, Th. Medendorp, Giezen, Bousema en Ebens. Particuliere investeerders, zoals de Heijmansstichting, het Sociaal Fonds Bouwnijverheid, N.V. Broek en de makelaarskantoren Kamminga en Bakker werden aangetrokken om naast enige woningbouw ook bijzondere functies als scholen, kerken, winkels en verzorgingstehuizen te realiseren.

In clusters is de in het plan voorgestelde verhouding tussen het woningwetwoningen (60%) en de particuliere bouw (40%) gerealiseerd. Ook de voorgenomen uitsluiting van de vierde woonlaag in portieketageflats is in de wijk tot stand gekomen.

De wijk is uitgegaan van de 1^e herziening van het bestemmingsplan (gedeeltelijke herziening na advies van de Stichting Ratiobouw) die in 1964 door de gemeenteraad werd aangenomen en goedgekeurd door Gedeputeerde Staten, op diverse, kleine punten zoals verlengingen, verschuivingen, onderbrekingen, rotaties en hoekveranderingen van de bouwblokkenaangepast en gewijzigd. De hoofdstructuur en het grootste deel van stratenplan daar in tegen is conform het uitbreidingsplan uitgevoerd. Ook in de hoeveelheid en diversiteit van de geplande speciale voorzieningen is bij de realisatie afgeweken van de oorspronkelijke opzet. De ontwikkeling van het winkelcentrum is door een speciaal in het leven geroep stichting uitgevoerd en voor het grootste deel gefinancierd door het Philips Pensioenfonds en is zoals gepland, gaan functioneren als een stadsdeelcentrum, ondanks de tegenvallende belangstelling voor zeer specifieke zaken als een bioscoop, crèche of een tweede technische school.

Deelplannen

Tijdens de uitvoering van het ontwerp zijn een elftal wijzigingen doorgevoerd die vastgelegd zijn in even grote hoeveelheid deelplannen. Deze afzonderlijke bestemmingsplannen bestrijken een periode van 15 jaar, tot 1982.

Bestemmingsplan De Paddepoel I (1968)

Wijziging heeft betrekking op vervanging van woningbouw door kantorenbouw (Pleiadenlaan), openbaar groen vervangen door een verzorgingstehuis van woningbouwvereniging Concordia (Zonnelaan) en een schoolwerktuincomplex dat werd bestemd voor zakenpanden (Coronastraat).

Bestemmingsplan De Paddepoel II (1970-76)

Wijziging heeft betrekking op het vervallen van een aantal autoboxen en het plaatsen van drie in plaats van twee eengezinswoningen per kavel (Marsstraat/Avondsterstraat), het vervangen van meergezinswoningen van drie bouwlagen naar zeven bouwlagen (Venuslaan), vergroting van het aantal wijkwinkels en maisonnettes (Zonnelaan), het vervangen van woongebouw in zes bouwlagen door een wijkcentrum, de openbare passage vervangt het voetpad (Zonnelaan).

Bestemmingsplan De Paddepoel III (1972)

Wijziging heeft betrekking op het vervangen van een dubbele rij eengezinswoningen aan de Morgensterlaan door een bouwplan voor 134 woningen door het Sociaal Fonds Bouwnijverheid.

Bestemmingsplan De Paddepoel IV (1971-72)

Wijziging heeft betrekking op het vervallen van een gepland kerkgebouw (Zonnelaan-Plutolaan) en vervanging door een de uitbreiding van het bestaande pensiontehuis voor bejaarden met 42 bejaardenwoningen.

Bestemmingsplan De Paddepoel V (1975)

Verruiming van de bouwpercelen gelegen aan de noordzijde van de Pleiadenlaan door de gronden direct naast de woningen en achter de garageboxen te bestemmen voor 'eengezinswoningen' in plaats van groen.

Bestemmingsplan De Paddepoel VI (1976-77)

Uitbreiding van de schoolwerktuin op het voor 'zakenpanden' gereserveerde terrein gelegen aan de Coronastraat.

Bestemmingsplan De Paddepoel VII (1978-79)

Wijziging betreft het gebied ten zuiden van het wijkcentrum 'De Trefkoel' dat zijn bijzondere bebouwing bestemming verloor en vervangen is door een flatgebouw met woningen voor alleenstaanden, op voordracht van woningbouwvereniging Gruno.

Bestemmingsplan De Paddepoel VIII (1977-78)

Wijziging betreft een terrein aan de Bessemoerstraat dat bestemd was als speeltuinterrein maar omgezet werd in een buurthuis.

Bestemmingsplan De Paddepoel IX (1980-81)

Wijziging van de bijzondere bebouwing bestemming van een terrein gelegen aan de hoek Pleiadenlaan/Zonnelaan ten gunste van woningbouw voor gehandicapten op voorspraak van woningbouwvereniging Gruno.

Bestemmingsplan De Paddepoel X (1981-82)

Wijziging van de bijzondere bebouwing bestemming van een terrein gelegen aan de Spicastraat ten behoeve van woningbouw voor een- en tweepersoonshuishoudens.

Bestemmingsplan De Paddepoel XI (1981-82)

Wijziging van het voormalig schoolterrein aan de Poolsterlaan waarop drie bootscholen ten behoeve van de Vereniging voor Gereformeerd Onderwijs hebben gestaan ten gunste van 20 eenheden voor een- en tweepersoonshuishoudens.

Wat betreft door de gemeente voorgestelde inrichting van meer bijzondere ruimtes zoals de gemeenschappelijke binnenterreinen is op twee wijzen door de betrokken woningbouwverenigingen uitgevoerd, als omsloten speelplaats of als gemeenschappelijk tuin, beide ontsloten door woonpaden. De diverse woningbouwverenigingen gingen op een individuele wijze om met de toepassing van het woonpad, dat in de meeste gevallen in rechte lijnen en hoeken, begeleid door enkele plantsoenen met lage heesters door het binnengebied heen meandert. Het woonpad wordt, als het onderdeel is van een omsloten speelplaats, veelal halverwege onderbroken door een klein pleintje waaraan een zandbak en enkele bankjes zijn gesitueerd. Deze ontwikkeling markeert een omslag in het denken over speelvoorzieningen. Het bezwaar ten opzichte van een door een vereniging beheerde speeltuin was dat deze is afgerasterd en een lange sluitingstijd heeft in het winterseizoen. Bovendien waren de planners ervan overtuigd dat de speelwerktuigen de ontplooiing van de fantasie minder stimuleert dan

straatmeubilair. De stempels met particuliere woningbouw werden evenals de collectieve woongebieden ontsloten door woonpaden waaraan de private voor- en achtertuinen direct grensden, waardoor er dan ook geen sprake is van een collectieve tuin of plantsoen.

5.0 Analyse van het plan

De verkaveling en infrastructuur van de wijk is een uitgekilde afspiegeling van de naoorlogse discussie over stadsuitbreiding en woningbouw. Er is in tegenstelling tot de zuidelijke uitbreidingswijken van de stad eerder sprake van een gestandaardiseerde stedenbouwkundige methode en -instrumentarium dan van een creatieve en experimentele grondhouding van de ontwerpers. Deze ontwikkeling sluit aan bij het groeiende belang van begrippen als economische efficiëntie, realisatie in grote eenheden (kwantiteit), snelheid en schaalvergroting vanaf ca. 1960. De inschakeling van de Stichting Ratiobouw ondersteunt deze door Dix, de toenmalige directeur S&V, beaamde stelling.⁶ Dat resulteerde in een verdere uitholling van het ontwerpproces. Ten tijde van het ontwerp van De Paddepoel was de wijkgedachte niet langer een allesomvattend basisidee, maar enkel een ruimtelijke ontwerpmethode.

Daarin kon het beoogde 'tuinstadidee' geen verandering brengen. De tuinstad bleef vooral een theoretische term waarin de zee van eengezinswoningen kon worden ondergebracht. Ondanks de schijnbare vanzelfsprekendheid van het idee is er geen samenhangend geheel van bebouwing en groen ontstaan. Het ontwerpteam was niet op zoek naar een nieuwe toepassing of vertaling van de tuinstad, zij produceerde niet meer dan een weinig uitgewerkte, lokale versie van de wijze waarop in Amsterdam, bijvoorbeeld Tuindorp Watergraafsmeer (1932), werd geëxperimenteerd.

De flexibiliteit die in het plan De Paddepoel werd nagestreefd was ingegeven door veranderende inzichten inzake het woningbeleid. Groningse planners en ontwerpers concludeerden na de bouw van De Wijert Noord dat het niet mogelijk en wenselijk was om een heterogene groep binnen een klein gemeenschappelijk territorium saamhorigheid op te dringen. Na 1960 boden de gemeentelijke plannen aan alle groepen in de samenleving een vrije keuze uit een nog steeds door de overheid vastgestelde collectie van woningen (woningwet-, premie- en particuliere woningbouw). Het noordelijk stadsdeel markeert een omslag naar een meer marktgerichte ontwerpstrategie. Dat betekende dat de sociale idealen van een kleine groep bestuurders en planners niet langer de het debat over en het ontwerp van nieuwe uitbreidingsplannen domineerden. De aanduiding '*sociale opbouw van de wijk*' verdween.

Ondanks deze ontwikkelingen is in De Paddepoel naast de reeds ingeburgerde stempel een voor Groningen betrekkelijk nieuw verkavelingstype geïntroduceerd, het superblok. Een superblok is de verzamelnaam voor grootschalige, zelfstandige bouwblokken in verscheidene basisvormen. In De Paddepoel is gekozen voor de 'haak' als basisvorm, die is uitgewerkt in enkele variaties. De stempel is enkel toegepast als een stedenbouwkundig ontwerpmiddel en heeft geen ideologische betekenis zoals in De Wijert Noord het geval is. De keuze voor twee basisstempels en diverse variaties daarop was een bewuste stap die werd gestuurd door de verbreding van de mogelijkheden op de woningmarkt. Een keuze die niet leidde tot de benodigde flexibiliteit om de schommelingen tussen veranderende woonwensen en woonvoorzieningen op te vangen.

6.0 Ontwikkelingen na realisatie

6.1 Huidige situatie

In de jaren '80 is op diverse plekken door de betrokken corporaties grootonderhoud uitgevoerd, met als doel de veelal verouderde woontechnische kwaliteit van de woningen te verbeteren, soms ook in combinatie met de woonomgeving. Grootonderhoud betekende woningverbeteringen als dubbele beglazing, afsluiting van portieken en vernieuwing van douche, toilet en keuken. Ook particuliere verhuurders hebben, weliswaar in mindere mate, bijgedragen aan de woningverbetering. Eind jaren '80 is gestart met de plaatsing van liften bij een portieketageflats. Rond 1990 verschuift de aandacht van technische renovatie naar voorraadbeheer (woningtypologische vernieuwing). De woningvoorraad van De Paddepoel is opgebouwd uit 38 % portieketageflats, 35 % galerijwoningen met lift en 27% eengezinswoningen. Meer dan de helft van de hoofdbewoners is ouder dan 55 jaar.

De Paddepoel is een redelijk woonwijk met een goed voorzieningenniveau en is behoorlijk bereikbaar met openbaar vervoer of auto. Ca. 40% van de eengezinswoningen wordt bewoond door een- en tweepersoonshuishoudens, een derde deel van de 55-plussers woont in een flat zonder lift en ca. 40% van de huishoudens met kinderen woont in een flat zonder lift. Verdeeld over de wijk bestaat een absoluut tekort aan woningen voor ouderen en een overschot aan portieketagewoningen zonder lift.⁷

De bouwtechnische staat van de woningen in bezit van de corporaties is redelijk tot slecht. De wijk wordt beheerd door twee verschillende corporaties: de Nijestee (collectief van onder andere Groningen en Gruno) en Volkshuisvesting. De huismeesters (collectief van de Maatschappij en Concordia) hebben recentelijk hun bezit verkocht aan Volkshuisvesting. Deze corporaties hanteren geen gemeenschappelijk beleid hanteren inzake onderhoudskwesties. Dat leidt tot grote verschillen in vorm en een zeer uiteenlopend materiaal- en kleurgebruik wanneer portieken worden afgesloten, kunststof kozijnen worden geplaatst en gevelplaten worden aangebracht. Dit beïnvloedt de kwaliteit van het straatbeeld.

De belangrijkste beweegredenen om de wijk te verlaten zijn in het geval van startende gezinnen de

te kleine woningen en voor de ouderen de beperkte toegankelijkheid van de woningen (weinig liften). 48% van de vertrekkers had in De Paddepoel willen blijven wonen als hun huidige woning daar had gestaan, de wijk kan dus niet voldoen aan de veranderende marktvaart.

6.2 Recent beleid

In de laatste zeven jaar zijn, gestuurd door de eerder genoemde, veranderende marktvaart, met betrekking tot De Paddepoel een aantal studies verricht en is een wijkplan opgesteld waarin een volkshuisvestingsplan was opgenomen. Deze plannen en studies zijn onderdeel van het landelijke Grote Stedenbeleid dat zich op het niveau van de stad vertaalde in de nota 'De stad vernieuwt' (1991). Achtereenvolgend zijn dat een voorlopige analyse van stadsdeel Noordwest, dat in 1991 aan de raadscommissie werd gepresenteerd. Daarop volgde een ronde van meer diepgaand onderzoek door middel van de oprichting van themagroepen, een woon- en leefbaarheidonderzoek en een workshop.

Wijkplan (1993)

Ten gevolge van de deregulering van de rijksoverheid, ook op het gebied van volkshuisvesting en woningbouw, kregen de woningbouwverenigingen meer verantwoordelijkheden toebedeeld en moesten zij financieel zelfstandig gaan opereren. Deze ontwikkeling was in 1992 mede de aanleiding voor het opstellen van wijkplannen. De resultaten van de themagroepen, het woon- en leefbaarheidonderzoek en de workshop werden verwerkt een uitgebreide wijkanalyse die de basis vormde van de stadsdeelvisie waarin de diverse wijkplannen, waaronder het integraal wijkplan Paddepoel voorzien van een tweetal bijlagen, een volkshuisvestingsplan en een stedenbouwkundig deelplan waren opgenomen..

In de stadsdeelvisie werd aan de wijk een plek gegeven in de totale woningmarkt en vond een inventarisatie plaats van een groot aantal thema's waaronder, bevolkingsopbouw, veiligheidsaspecten, overlast, scholing en onderwijs, inkomen en werk Maar ook buurtbeheer en -organisatie, de stedenbouwkundige structuur en de functionele structuur. Dat resulteerde in de totstandkoming van een visie op de plaatselijke situatie en de gewenste toekomstige ontwikkeling, vastgelegd in een reeks kansen en bedreigingen, waarbij nog geen sprake was van sloop.

In het wijkplan ging de aandacht uit naar door de marktvaart ingegeven problemen op het niveau van de wijk. Het meeste aandacht ging uit naar 'upgrading' van diverse locaties, en het opvangen van de gewenste doorstroming. Dat betekent in de praktijk dat gericht ingegrepen of 'geherstructureerd' zou moeten worden, met name in de woningvoorraad, toegesneden op een boven de wijk uitstijgende vraag naar koop- en ouderenwoningen, waardoor eengezinswoningen vrij zouden komen voor jonge gezinnen. Concreet werd voorgesteld een woningbouwplan voor 800 koopwoningen op te zetten en een projectgroep op te richten die zich bezig ging houden met het overschot aan portieketageflats zonder lift. In deze projectgroep hadden de betrokken woningbouwverenigingen, de afdeling volkshuisvesting van de dienst RO/EZ en een afvaardiging van de bewoners zitting. Aangezien Paddepoel Zuid de grootste hoeveelheid portieketageflats zonder lift herbergde, concentreerden zich een volgende serie van bouwkundige- en stedenbouwkundige haalbaarheidsstudies zich op dit gebied. De conclusie was dat samenvoeging van woningen relatief te veel zou gaan kosten ten opzichte van de extra kwaliteit die eruit gehaald kon worden. Op dat moment, toen een zekere problematiek voelbaar was, die in de uitgevoerde plannen en onderzoeken nog niet duidelijk kon worden geformuleerd, kondigde zich ook in De Paddepoel een nieuwe ontwikkeling aan, de wijkvernieuwing.

Wijkvernieuwing

In de loop van 1995 groeide het besef dat er in sommige naoorlogse wijken meer aan de hand was dan in de nota De Stad Vernieuwt werd gesuggereerd. Deze constatering werd datzelfde jaar door de gemeente Groningen en de corporaties verwoord in de intentieverklaring 'Voor een ongedeelde stad'. Beide partijen verklaren hierin dat zij ieder 20 miljoen reserveren om in een periode van vier jaar aan te vangen met de wijkvernieuwing. De intentieverklaring werd in 1996 opgevolgd door de startnotitie 'Thuis in de stad', waarin een overkoepelende wijkvernieuwingsoperatie werd aangekondigd. Het wijkvernieuwingsproces werd uitgebreid uiteengezet in het stedelijk volkshuisvestingsplan 1998-2010 'Thuis in de stad'.⁸

In 1996 werd naar aanleiding van de uitkomsten van de diverse haalbaarheidsstudies en de nieuwe opgaven die de wijkvernieuwing introduceerde door de betrokken corporaties in samenwerking met de gemeente een masterplan opgesteld.

Afbeelding 12

Masterplan De Paddepoel Zuid, ontwerp van de Dienst RO/EZ i.s.m. de woningbouwvereniging de Huismeesters en de bewoners, 1994.

Convenant Wijkvernieuwing Groningen (1998)

Het Convenant Wijkvernieuwing Groningen is in feite een uitwerking van het volkshuisvestingsplan 'Thuis in de Stad'.⁹ In basis is het een gezamenlijk plan van de Groninger corporaties (exclusief Patrimonium) en de gemeente, gebaseerd op aannames en prognoses die aansluiten bij landelijk onderzoek.¹⁰ Aan het convenant is een bijlage gekoppeld waarin de wijkvernieuwing per wijk wordt toegelicht. Voor De Paddepoel wordt daarin gesproken over ongeveer 900 woningen die voor het jaar 2002 aan de woningmarkt zullen worden onttrokken, dat is 25 % van de sociale huurvoorraad in de wijk en 11 % van het totale stedelijk wijkvernieuwingsprogramma.

Om een beeld te geven van wat wijkvernieuwing in De Paddepoel betekent volgens de bijlage 'Dringen en wijken' bij het Convenant wijkvernieuwing Groningen (dat door de gemeenteraad werd vastgesteld op 2 juli 1998), volgen enkele passages uit deze bijlage.¹¹

Citaat:

-waarom?

"Paddepoel lijkt in veel opzichten op Vinkhuizen en staat dus ook om dezelfde redenen hoog op de agenda. Het ligt echter dicht bij stedelijke- en winkelvoorzieningen, is meer opgenomen in het stedelijk weefsel en ligt verder van De Held. Kansen en problemen concentreren zich bovendien voorsnog in een beperkter gebied: Paddepoel-zuid".

Citaat:

-realiseerbaarheid

"Paddepoel is te klein om zelfstandig een substantiële bijdrage te leveren aan stedelijke vernieuwing. Wel kan het een goede aanvulling bieden op de ontwikkelingen in Vinkhuizen. Zowel qua belang als qua planning van uitvoering is het de directe opvolger van Vinkhuizen. Voorsnog ligt het accent op Paddepoel-Zuid omdat hier zowel de kansen als de problemen zich concentreren".

Citaat:

-portfoliobeleid

"In Paddepoel-Zuid is driekwart van de woningen gestapeld. Bijna 65% heeft geen lift. De verhuurbaarheid van deze gestapelde voorraad staat sterk onder druk. Een groot deel van deze voorraad ligt ten zuiden van de Grote Beerstraat. In Paddepoel-Noord staan minder gestapelde woningen, de meeste met lift, en meer duurdere huur- en koopwoningen".

Citaat:

-problematiek

"Zowel sociaal, ruimtelijk als volkshuisvestelijk speelt een met Vinkhuizen vergelijkbare problematiek. Overigens is ook hier niet zozeer deze problematiek, maar de realiseerbaarheid en het stedelijk belang van doorslaggevende betekenis voor de positionering in de stedelijke wijkvernieuwing".

Aan de totstandkoming van het convenant is een analyse naar de wijkvernieuwingsproblematiek op stedelijk niveau voorafgegaan. In deze analyse heeft de cultuur-historie geen zelfstandige plaats gekregen, er is voornamelijk uitgegaan van sociaal-economische gegevens en factoren.

6.3 Planvorming

Second Opinion op basis van vervolg-verkenning van Paddepoel-Zuid door de Nijl architecten (1999)

Na de overname van het woningbezit van de Huismeesters door de Stichting Volkshuisvesting kwam het door de gemeente opgestelde masterplan opnieuw ter discussie te staan. De nieuwe eigenaar stond erop dat een 'second opinion' werd gegeven door een onafhankelijk bureau. Daarvoor werd het reeds in vele wijken bij de wijkvernieuwing betrokken bureau van Endry van Velsen gevraagd. Het uitgangspunt van deze korte stedenbouwkundige verkenning is vastgelegd in een notitie en een tekeningenreeks. Deze tekeningen zijn ruimtelijke voorstellen ter illustratie van de belangrijkste kritiekpunten op het masterplan. Na een presentatie en overleg met bewoners, gemeente en de Stichting Volkshuisvesting, werd het bureau gevraagd een synthese tussen het masterplan en hun eerdere bevindingen te maken. De Nijl architecten stelt een gefaseerd plan voor dat volledig gebruikt maakt van door sloop vrijkomende locaties. Het voorstel introduceert diverse voor de wijk nieuwe typologieën, zoals hoven en havens in een verkaveling die inhaakt op de oude stempelstructuur en inspeelt op toekomstige ontwikkelingen, zoals een light-railstation in de uiterste zuidoosthoek van de wijk.

Kortom de voorgestelde stedenbouwkundige structuur refereert op een doordachte wijze aan de bestaande historisch-morfologische kaders. Het scheidt een zeer duidelijk maar niet te scherpe scheiding tussen privé en openbaar, een scheiding die ook, zij het niet zo nadrukkelijk, op diverse plekken in de rest van de wijk tot stand is gekomen.

Afbeelding 13

Ontwerpvoorstel herstructurering Paddepoel Zuid, door De Nijl architecten, 12 mei 1999.

7.0 Waardestelling van de wijk, een poging tot waardering op basis van uniforme benadering.

7.1 “wat zeg je van m'n wijk”

I Cultuurhistorische waarden:

nee	Betekenis van het gebied als bijzondere uitdrukking van (een) culturele, sociaal-economische en/of maatschappelijke ontwikkeling (en)
nee	Betekenis van het gebied als bijzondere uitdrukking van (een) geografische, landschappelijke, archeologische en/of bestuurlijke ontwikkeling (en)
nee	Betekenis van het gebied als bijzondere uitdrukking van (een) technische, structurele en/of functionele ontwikkeling (en)
nee	Betekenis vanwege de innovatieve waarde of pionierskarakter (type, motief, datering)
nee	Betekenis van het gebied wegens de hoogwaardige kwaliteit van de aanwezige bebouwing (bijzondere architectonische objecten) en hun groepering in relatie met de bestaande groenvoorziening, wegen, wateren en/of terreingesteldheid

II Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit:

nee	Betekenis van het gebied wegens hoogwaardige ruimtelijke, esthetische en/of functionele kwaliteiten, op basis van een herkenbaar stedenbouwkundig concept
betrekkelijk	Betekenis vanwege de verkaveling, inrichting van de openbare ruimte en/of specifieke functies

III Stedenbouwkundige betekenis in ruimere context:

ja	Betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving
betrekkelijk	Betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel
nee	Betekenis van het gebied voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en/of stedenbouw

IV Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten):

ja	Betekenis van het gebied wegens de herkenbaarheid of gaafheid van de (oorspronkelijke) ruimtelijke structuur, bebouwing en functionele opzet als geheel
betrekkelijk	Betekenis van het gebied wegens de architectonische gaafheid van de (oorspronkelijke) bebouwing

V **Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten):**

nee	Betekenis van het gebied wegens de unieke verschijningsvorm vanuit historisch-ruimtelijk, stedenbouwkundig, functioneel en/of landschappelijk oogpunt
-----	---

7.2 Toelichting en conclusie

I *Cultuurhistorische waarden*

Aan de opzet en structuur van de woonwijk De Paddepoel liggen geen specifieke sociaalfilosofisch idealen ten grondslag. De ruimtelijke ontwerp toepassing van de wijkgedachte is het resultaat van een maatschappelijk en stedenbouwkundige proces, dat ten doel had de voorgenomen volkshuisvestelijke opgave zo snel mogelijke te realiseren, o.a. door een ver doorgevoerd gebruik van rationalisatie.

Het onderhavige gebied heeft ten dele een rijke geschiedenis die in de bodem verborgen ligt. Desondanks refereert de woonwijk De Paddepoel op geen enkele wijze aan die historie.

Het grootstedelijke element, of superbloc werd in de stad Groningen geïntroduceerd aan de hoofdassen en randen van De Paddepoel. Dit element werd ingezet als een stedenbouwkundig instrument, met het doel een economisch rendabele opzet te realiseren voor grote clusters grondgebonden eengezinswoningen in de wijk. Het grootstedelijke element was de uitkomst van een geleidelijk proces waarin de economische dominantie van middelhoge strokenbouw werd doorbroken.

II *Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit*

Het stedenbouwkundig concept van De Paddepoel is een duidelijke maar zeker niet uitzonderlijke representant van de 'distributieplanologie'. Dat houdt in dat het idee van hiërarchische spreiding van de voorzieningen de basis is van de stedenbouwkundige structuur van de wijk. In ruimtelijke zin betekent dat, dat de strakke hiërarchische opbouw van stadsdeel, wijk, buurt en woning ook de hoofdgeleding vormde van het stedenbouwkundig concept.

De zeer ontwerp gerichte toepassing van de wijkgedachte mondde uit in een doelmatige architectonische vormtaal. In De Paddepoel was het gebruik van systeembouw zeer vanzelfsprekend. Het groeiende bewustzijn dat een concentratie van gelijksoortige woningen tot monotonie kon leiden heeft de ontwikkeling van een 'standaard' verkaveling niet tegen kunnen houden.

III *Stedenbouwkundige betekenis in ruimere context*

Binnen de stedenbouwkundige ontwikkeling van Nederland neemt 'De Paddepoel' geen opvallende positie in aangezien de toegepaste ruimtelijke opzet er één is uit vele. Desondanks is de wijk een representant van een grotere geheel, het noordwestelijk stadsdeel. Het is de centrale schakel in een reeks uitbreidingswijken (Selwerd-De Paddepoel-Vinkhuizen), en als zodanig zijn de ruimtelijke relaties met de omliggende wijken van groot belang.

VI *Gaafheid*

De stedenbouwkundige onderlegger is praktisch ongewijzigd ten opzichte van de initiële structuur. De diverse kleine ingrepen zijn als herzieningen van het bestemmingsplan doorgevoerd. Op het niveau van de architectuur hebben de meeste veranderingen plaatsgevonden, waardoor van de originele, zeer summiere en verarmde vormtaal voor een groot deel verdwenen is. Dit geldt zowel voor de eengezinswoningen als het winkelcentrum.

V *Zeldzaamheid*

Het stedenbouwkundig ontwerp en de daaruit voortkomende architectuur van De Paddepoel, is een uitgeklede versie van een veel beproefd ruimtelijk- en sociaal concept in Nederland. Daarom kan de wijk als zodanig geen aanspraak maken op het predikaat 'zeldzaam'.

Afbeelding 14

Emmenhout, Emmen; vergelijkbare verkaveling, 1965, ir. N.A. de Boer en A.J.M. de Jong.

Deel II

Voor gemeentelijke bescherming voorgedragen objecten:

- **Voormalige Melkfabriek 'De Ommelanden', Friesestraatweg 221**
Architect: Oom & Kuiper
Bouwjaar: begin jaren '50
n.b. Het betreft een naoorlogse uitbreiding van bestaande fabriek. Bouwblok parallel aan het Reitdiep met prachtig gedetailleerde betonnen trappenhuizen en raampartijen. Voor Groningen unieke paddestoelvormige kolommen.

Bijzondere stedenbouwkundige ensembles

- De gehele noord-zuid lopende centrumzone, de Zonnelaan e.o. : een flexibele zone voor parken, speelterreinen en bijzondere voorzieningen met een sterke, boven de wijk uitstijgende verbindende functie.

Bijlagen

**BIJLAGE 1 : Bestemmingsplannen-dossier De Paddepoel 1948-1984
zoals aanwezig in het DIV-archief van de dienst RO/EZ, Groningen,
waaruit:**

-Map: Uitbreidingsplan De Paddepoel ten westen van de Paddepoelsterweg

1958-1963

1.777.811.22 U 54 -Deel I zie II

- naamsherkomst
- beschikbare bouwgrond binnen de bestaande gemeentegrenzen
- uitgangpunten bij de opzet van het uitbreidingsplan
- artikel Nieuwblad van het Noorden (20 oktober 1962) over drie te bouwen wijken in het noordwesten van de stad
- schetsontwerp

Map: Uitbreidingsplan De Paddepoel ten westen van de Paddepoelsterweg 1963-1964
1.777.811.22 U 54 -Deel II zie III

- lijst met omstandigheden die aanpassing van het bestaande uitbreidingsplan nodig maken
- schetsplan: basiskaart voor de uitbreiding van de stad 'De Paddepoel', plan dat in 1963 door Gemeenteraad en in 1964 door Gedeputeerde Staten is goedgekeurd.
- namen van de grondbezitters in het onderhavige gebied, onteigeningsprocedures

Map: Uitbreidingsplan De Paddepoel I-XI 1967-1982
1.777.811.22 U 54 A-L

- inhoud zie deelplannen in hoofdstuk 4.4

BIJLAGE 2: Bestemmingsplannen-dossiers De Paddepoel 1963-82 Overzicht wijzigingen/ nieuwe bestemmingsplannen aanwezig in het DIV- archief van de dienst RO/EZ te Groningen, waaruit:

-De Paddepoel,
vaststelling gemeenteraad 22-07-1962
goedkeuring Gedeputeerde Staten 03-03-1964

-De Paddepoel, eerste herziening bestemmingsplan:
vaststelling gemeenteraad 19-02-1968
goedkeuring Gedeputeerde Staten 26-11-1968

-De Paddepoel, tweede herziening bestemmingsplan:
1970-1976

-De Paddepoel, derde herziening bestemmingsplan:
vaststelling gemeenteraad 19-05-1972
goedkeuring Gedeputeerde Staten 11-04-1972

-De Paddepoel, vierde herziening bestemmingsplan:
vaststelling gemeenteraad 16-08-1971
goedkeuring Gedeputeerde Staten 26-09-1972

-De Paddepoel, vijfde herziening bestemmingsplan:
vaststelling gemeenteraad 23-05-1975
goedkeuring Gedeputeerde Staten 13-06-1975

-De Paddepoel, zesde herziening bestemmingsplan:
vaststelling gemeenteraad 01-11-1976
goedkeuring Gedeputeerde Staten 26-04-1977

-De Paddepoel, zevende herziening bestemmingsplan:
vaststelling gemeenteraad 19-06-1978
goedkeuring Gedeputeerde Staten 27-03-1979

-De Paddepoel, achtste herziening bestemmingsplan:
vaststelling gemeenteraad 12-12-1977
goedkeuring Gedeputeerde Staten 03-10-1978

-De Paddepoel, negende herziening bestemmingsplan:
vaststelling gemeenteraad 20-10-1980
goedkeuring Gedeputeerde Staten 26-05-1981

-De Paddepoel, tiende herziening bestemmingsplan
1981-1982

-De Paddepoel, elfde herziening bestemmingsplan
1981-1982

BIJLAGE 3: Literatuur

algemeen

-Bakel, R. van, *Je zit op elkaar, maar er is afstand, een reportage over het wonen in enkele naoorlogse wijken in Groningen*, gemeente Groningen, Groningen 1989.

-Boer, N. en Lambert, D., *Woonwijken: Nederlandse Stedenbouw 1945-1985*, Rotterdam 1987.

- De stad vernieuwt, een nota over de bouw, verbouw en het gebruik van woningen in de jaren negentig*, Deel A: De Stad, Deel B: De naoorlogse wijken, Groningen (oktober) 1989.
- De stad vernieuwt, een nota over de bouw, verbouw en het gebruik van woningen in de jaren negentig*, Deel A: De Stad, Deel B: van stad naar de wijk, Groningen (februari) 1990.
- Dix, H.J., *De wederopbouw van Groningen*, Publieke Werken 26^e jaargang no.5, mei 1958.
- Eijsbroek, H. e.a., *Groningse uitbreidingsplannen*, Publieke Werken 26^e jaargang no.5, mei 1958.
- Hoekstra, R., *Domweg gelukkig in de Dapperstraat*, Contour lustrumnr. 31, p. 28-39.
- Hurenkamp, H.G., *Tien grote plannen voor Groningen 1608-1995*, Assen 1995.
- Ibelings, H., *De moderne jaren vijftig en zestig, de verspreiding van eigentijdse architectuur over Nederland*, Rotterdam 1996.
- Kam, S. de., *Volkshuisvestingsbeleid na 1945*, Groniek, Gronings Historisch tijdschrift, no.75, 1981, p.44-55.
- Kroese-Duijsters, J.A.M. e.a., *Hebben naoorlogse woonwijken toekomstwaarde?*, E.v.. Stedenbouw en Volkshuisvesting 1992, extra nummer, p. 3-48.
- Mieras, J.P., *Naoorlogse bouwkunst in Nederland*, Amsterdam 1954.
- Siraa, H.T., *Een miljoen nieuwe woningen: De rol van de rijksoverheid bij wederopbouw, volkshuisvesting, bouwnijverheid en ruimtelijke ordening 1940-1963*, Den Haag 1989..
- Structuurplan gemeente Groningen 1960*.
- Taverne, E., en I. Visser (red.), *Stedenbouw, de geschiedenis van de stad in de Nederlanden van 1500 tot heden*, Nijmegen 1993.
- Vrieze, de P.L., *Moderne bouwkunst in Groningen*, Groningen 1969.
- Wagenaar, C. en Bosma, K. (red.), *Een geruisloze doorbraak. De geschiedenis van architectuur en stedenbouw tijdens de bezetting en de wederopbouw van Nederland*, Rotterdam 1993.
- Wederopbouw. Herstructurering van naoorlogse wijken in Noord-Nederland*, in: Noorderbreedte, 22^e jaargang nr.1a, februari 1998.

de wijk

- Dringen en wijken. Een blauwdruk voor prioritering en taakstelling bij de wijkvernieuwing Groningen*, Convenant Herstructurering Groningen, Groningen 1998, p.9.
- Rob van Gemert, *Selwerd, Paddepoel en Vinkhuizen*, in: *Wederopbouw & Wonen, geschiedenis en actualiteit van na-oorlogse wijken in Groningen 1945-1965*, Groningen 1995.
- Wilma Jansen, *Pendants van Pendrecht. De stedenbouwkundige invloed van Pendrecht in Nederland*, in: *Lotte Stam-Beese 1903-1988*, Rotterdam 1993, 110-120.
- De Nijl Architecten, *Paddepoel-zuid: stedenbouwkundige studie en advies*, Delft 12 mei 1999.
- Ufkes, A. en Schoneveld, J., *Rapport van een archeologisch onderzoek ten noorden van het kasteelterrein van Selwerd*, gemeente Groningen, Groningen 1997.
- Wijkplan De Paddepoel*, opgesteld in opdracht van de diensten RO/EZ, Onderwijs-Sport-Welzijn, Sociale Zaken en Werkgelegenheidsprojecten van de gemeente Groningen, Wijkraad De Paddepoel, Groningen 1993.

BIJLAGE 4: geraadpleegde archieven

Gemeente archief Groningen:

- werktekeningenarchief
- archief bureau voor de wederopbouw, herverkaveling en financiering
- archief commissie van advies voor de wederopbouw van de provincie Groningen, 1945-49
- archief Dienst Openbare Werken, 1947-87
- archief Dienst S&V, 1947-87
- maquettes uitbreidingsplannen

DIV archief dienst RO/EZ Groningen:

- bestemmingsplannen dossiers
- dossier uitbreidingsplannen

Archief afdeling Monumenten dienst RO/EZ Groningen:

- fotomateriaal afkomstig van afdeling Ruimtelijke Plannen
- maquettes uitbreidingsplannen

BIJLAGE 5: afbeeldingen

Afbeelding 1 'luchtfoto De Paddepoel',
Door Aerophoto Eelde, nr. 1347, aanwezig in map Naoorlogse Wijken, afdeling Bouw, Woningtoezicht & Monumenten, dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 2 'detail Topografisch-Militaire kaart', 1953, afkomstig uit: archief van de afdeling Bouw, Woningtoezicht & Monumenten, dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 3 'structuurplan stad Groningen 1950', demonstratiekaart, afkomstig uit het oude archief van de afdeling Ruimtelijke Plannen, nu aanwezig in map Naoorlogse Wijken, afdeling Bouw, woningtoezicht & Monumenten, dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 4 'structuurplan stad Groningen 1960', afkomstig uit het DIV-archief van de dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 5 'structuurplan Selwerd en De Paddepoel', deelkaart noordelijke stadsuitbreidingen, 1960, afkomstig uit: dossier uitbreidingsplan De Paddepoel 1963-1982, DIV-archief van de dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 6 'detail uitbreidingsplan Berlage en Schut (1932)', afkomstig uit : *Tien grote plannen voor Groningen, 1608-1995*, H.G. Hurenkamp, Assen 1995, p.22.

Afbeelding 7 'schetsplan De Paddepoel', 1963, afkomstig uit DIV-archief van de dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 8 'stedenbouwkundige structuur De Paddepoel', algemene basiskaart van de stad, opgemaakt door de afdeling Landmeetkunde van de dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 9 'detail uitbreidingsplan Berlage (1928)', afkomstig uit : *Tien grote plannen voor Groningen, 1608-1995*, H.G. Hurenkamp, Assen 1995, p.20.

Afbeelding 10 'maquette uitbreidingsplan De Paddepoel', ongedateerd, foto afkomstig uit het oude archief van de afdeling Ruimtelijke Plannen, nu aanwezig in map Naoorlogse Wijken, afdeling Bouwtoezicht & Monumenten.

Afbeelding 11 'verkaveling: vrije markt stempel, de corporatieve stempel, het superblok en de strokenverkaveling', bureau ArEA, Groningen 2000.

Afbeelding 12 'masterplan De Paddepoel-zuid', 1996, afkomstig uit: persoonlijke archief Harmen Postma, afd. Ruimtelijke Plannen, dienst RO/EZ.

Afbeelding 13 'ontwerpvoorstel herstructurering Paddepoel-Zuid' door De Nijl architecten, afkomstig uit: *Paddepoel-Zuid, second-opinion*, Delft 1999.

Afbeelding 14 'Emmenhout, Emmen', vergelijkbare verkaveling, afkomstig uit de Boer en Lambert, *Woonwijken. Nederlandse stedenbouw 1945-1985*, Rotterdam 1987, p.64.

Bijlage 6: Noten

¹ Zie internetpagina: <http://odin.let.rug.nl/gia/arc/selwkasteel/selwkast.htm>

² Het structuurplan 1950 is een door de dienst S&V opgesteld werkdocument, dat nooit is voorgedragen aan het College van B&W of aan Gedeputeerde Staten; hoewel het college in 1952 de toenmalige directeur S&V verzocht het plan voor te dragen. Op dit verzoek werd pas in 1958 officieel en afwijzend gereageerd door de directeur S&V. Deze afwijzing hield verband met het bestaande onteigeningsbeleid. Door de aanneming van het nieuwe structuurplan zouden voor de onteigening van grondgebied nieuwe regels van kracht zijn. Tegen onteigening kon dan tot aan de Kroon worden geprocedeerd waardoor de realisatie van nieuwe woongebieden mogelijk grote vertraging zou oplopen. Er werd gekozen voor de vooroorlogse wetgeving inzake onteigening, die deze problematiek

omzeilde. Het structuurplan kreeg een vertrouwelijke, interne status en werd gebruikt als kader voor diverse onderzoeken die uiteindelijk leidden tot een stedenbouwkundig ontwerp voor de naoorlogse uitbreidingswijken. Juridisch gezien zijn deze uitbreidingsplannen ontwikkeld onder het in 1942 goedgekeurde plan van uitbreiding, wat een aanpassing was van het sinds 1936 vele malen bijgestelde uitbreidingsplan opgesteld door Berlage en Schut in 1932. De plannen zijn een aanvulling die betrekking heeft op een gedeelte van het plan in hoofdzaak, dat bij besluit van 30 November 1942, nr. 8911/La 1^e afdeling, door de Commissaris van de provincie Groningen is goedgekeurd.

³ Citaat door Rob van Gemert reeds eerder gebruikt in de catalogus bij de tentoonstelling Wederopbouw & Wonen, geschiedenis en actualiteit van de naoorlogse wijken in Groningen, p.56.

⁴ Het structuurplan 1960 was de basis voor en voorstel om de administratieve begrenzing van de stad in overeenstemming te brengen met de eisen die door de expanderende grondbehoeften werden gesteld. Het structuurplan werd in 1961 aangeboden aan het gemeentebestuur en door de raad als richtlijn en plan voor verdere harmonische ontwikkeling aanvaard. Het plan voorziet in een groei tot ca. 265000 inwoners, een belangrijke uitbreiding van de werkgelegenheid zowel in de dienstverlenende sector als de industrie. Daar Gedeputeerde Staten het belang van een sterk stedelijk centrum in het Noorden erkende, diende zij daarop bij de minister van Binnenlandse Zaken een grenswijzigingsvoorstel in dat voorzag in de groei van de gemeente van ca. 3000 naar 9000 ha. Dit voorstel werd pas in 1969, na diverse bezwaarschriften en contrarapporten van de omliggende gemeenten, door de kroon aangenomen. Dat betekende uiteindelijk de opheffing van de gemeenten Hoogkerk en Noorddijk en annexatie van delen van de gemeenten Haren en Adorp.

⁵ Bron: interview Wilma Jansen met P.Bügel, voorjaar 1990.

⁶ Uitspraak gedaan door H.J. Dix in een interview met Bregit Jansen op 12-05-1999.

⁷ Integraal Actieplan Leefbaarheid Stadsdeel Noord-West, Groningen 1996, p.9.

⁸ De intentieverklaring '*voor een ongedeelde stad*' werd door de gemeente Groningen en de betrokken woningbouwcorporaties opgesteld in 1995 om een gezamenlijke aanpak te formuleren inzake de nieuwe stadvernieuwings operatie, in eerste instantie 'herstructurering' en later 'wijkvernieuwing' genoemd.

⁹ Het Volkshuisvestingsplan van de gemeente Groningen '*Thuis in de Stad*' is gelijktijdig met het Convenant '*Wijken en Dringen*' op 2 juli 1998 vastgesteld.

¹⁰ Landelijk onderzoek zoals de '*Verkenningen*' van het Centraal Planbureau en de nota '*de opgaven in beeld, voorstellen en uitwerkingsrichting 2x20 miljoen voor vier herstructureringsgebieden*' door de Raadscommissie VROM.

¹¹ '*Dringen en wijken*', Convenant wijkvernieuwing Groningen, 2^e concept 24 april 1998, uitgave van de gemeente Groningen.